

FIRAT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

FIRAT UNIVERSITY JOURNAL OF THE FACULTY OF THEOLOGY

Sayı: 27/2 (Aralık / December 2022), 53-71

İslâm Hukuku'nda Paranın Devlet Otoritesi ile Bağlantısı -Metalden Dijitale Bir Değerlendirme-*

The Connection of Money with State Authority in Islamic Law
-An Evaluation from Metal to Digital-

Nurten Zeliha ŞAHİN

Doç. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim
Dalı

Asst. Prof., Manisa Celal Bayar University, Faculty of Theology, Department of
Islamic Law, Manisa/Türkiye

nurtenzeliha.sahin@cbu.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-0341-6311

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İşlem Süreci / Article Processing

Geliş Tarihi / Date Received: 24 Temmuz/July 2022 Kabul Tarihi / Date Accepted: 12 Aralık/December 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık/December 2022 Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

Atıf / Cite as

Şahin, Nurten Zeliha. "İslâm Hukuku'nda Paranın Devlet Otoritesi ile Bağlantısı -Metalden Dijitale Bir Değerlendirme-". *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/2 (Aralık 2022), 53-71.

DOI: 10.58568/firatilahiyat.1148135

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Nurten Zeliha Şahin).

Yayıncı / Published by

Firat Üniversitesi/ Firat University

Lisans Bilgisi / License Information

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

* Bu makale 17 Mayıs 2022'de gerçekleştirilen I. Salihli-Sart Para Kongresi'nde sunulan bildiriden geliştirilmiştir./ This article is the revised and developed version of the unpub-lished conference presentation entitled orally delivered at the 17 May 1st Salihli-Sart Money Congress.

The Connection of Money with State Authority in Islamic Law -An Evaluation from Metal to Digital-

Abstract: Money has changed and evolved along with the advancements in technology. The process that started with commodity money has undergone a change and transformation towards more abstract money with digitalization. For this reason, anonymous coins that are not connected to any center and have a unique structure are being talked about today. The most frequently asked question for these decentralized currencies is how a stateless currency can be. How to legally control an area where there is no state monopolizing the legal regulations or how money can perform its functions in such an area has been some of the questions for which the answers are sought. These questions about money are not actually questions that are sought for answers only in this age. In Islamic law, the jurists also asked these questions for the coins in circulation in their own time. In this context, this study aims to evaluate the answers to these questions in terms of how they found answers in Islamic law from past to present. From this point of view, the theory of Islamic law, which reveals the connection of money with the state and social consensus, will also be able to explain the archetype of different perspectives in the approach of Islamic legists and economists towards cryptocurrencies. In this study, while the monetary theory of Islamic law is discussed in the context of historical classical views, it is also evaluated in the context of this theory whether crypto, which is one of the outputs of the decentralized structure created by the digital world, can be qualified as money.

Keywords: Islamic Law, Government, Money, Digital, Crypto

İslâm Hukuku'nda Paranın Devlet Otoritesi ile Bağlantısı -Metalden Dijitale Bir Değerlendirme-

Öz: Para, teknolojideki gelişmeler ile birlikte değişmiş ve gelişmiştir. Mal para ile başlayan süreç dijitalleşme ile birlikte daha soyut paralara doğru bir değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Bu nedenle bugün için hiçbir merkeze bağlı olmayan anonim ve kendine özgü yapısı olan paralardan konuşulur olmuştur. Merkeziyetsiz yapıdaki bu paralar için en çok sorulan soru ise devletsiz bir paranın nasıl olabileceğidir. Yasal düzenlemeleri tekelinde bulunduran devletin bulunmadığı bir alanın, yasal olarak nasıl denetlenebileceği veya böyle bir alanda paranın fonksiyonlarını nasıl gerçekleştirebileceği, cevabı aranan sorulardan olmuştur. Paraya dair bu sorular aslında bu çağa ait cevabı aranan sorular değildir. İslâm hukukunda fakihler bu soruları kendi zamanlarındaki tedavülde olan paralar için de sormuşlardır. Bu bağlamda bu çalışma bu soruların cevabını İslâm hukuku zemini içinde dünden bugüne nasıl cevap bulduğu noktasında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu açıdan bakıldığı zaman İslâm hukukunun paranın devlet ve toplumsal uzlaşısı ile bağlantısını ortaya koyan nazariyesi, İslâm hukukçu ve iktisatçıların kripto paralara yönelik yaklaşımındaki farklı bakış açılarının arketipini de açıklayabilecektir. Bu çalışma ile İslâm hukukunun para teorisi tarihsel klasik görüşler bağlamında ele alınırken, dijital dünyanın ortaya çıkardığı merkeziyetsiz yapının çıktılardan birisi olan kriptonun para vasfı kazanıp kazanamayacağı da bu teori bağlamında değerlendirilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Devlet, Para, Dijital, Kripto

Extended Summary: With crypto money, the prerogative (right) of coining of the state has become an issue open to re-evaluation. Because cryptos have a decentralized structure. Decentralized peer-to-peer electronic payment system or crypto money, which is defined as internet money, digital money, virtual money, has brought to the agenda that something can become money by fulfilling the functions of money without a state. At this point, while evaluating the legitimacy of crypto money in Islamic law, the authority of the state to issue money has been an issue that needs to be determined. In this sense, this study aims to evaluate the connection of money with the state in the context of the

views on what elements should be included in order to attribute money to something in classical fiqh sources.

The first Islamic currency was the caliph Abdūmelik b. It was coinage by Marwan. With the state monopoly of emission money, prerogative (right) of coining money has taken its place among the duties of the state. Until this period, except for some legal regulations, the Byzantine gold coin (dinar) and the Sassanid silver coin (dirham) continued to be used. Until this period, except for some legal regulations, the Byzantine gold coin (dinar) and the Sassanid silver coin (dirham) continued to be used. For this reason, the issue of money minting has been accepted from the *masâlih-i mursale*.

How to provide trust and confidence in money in order to fulfill its functions has highlighted the authority of the state. In classical sources, the opinion that individuals can also mint money independently of the state authority belongs to Süfyân es-Savrî (d. 161/778) and Abu Hanîfe. However, this authority granted to individuals is limited so that if the society suffers from this, the minting of money can be monopolized by the state. The general opinion on this issue is that the power of minting and emission money belongs to the state. Because money is at the center of the law of transaction. In order for people not to be harmed, money must be stable and create trust in the society.

In the classical fiqh sources, there is a distinction between those who have the characteristics of money by nature due to its intrinsic value and those who gain the quality of money due to its widespread use in the society, or those who do not lose the quality of money. This distinction has also come to the fore in determining the cause of the prohibition on which the order to sell "gold for gold, silver for silver, equal and cash" in the hadith is based. Here, it is accepted that gold and silver retain their value even without the support of the state, and that they have the nature of money by nature. However, it has been the subject of different *ijtihad*s in terms of whether the *feṣl* and *mağsuṣ* coins, which are traded at the nominal value determined for them by the state, even though they are not a precious metal, gain the quality of money or not, especially whether they will be subject to the provisions of *riba*. The view that the nominal value of these coins can be subject to the provisions of *riba* when the nominal value is guaranteed by the state and the society uses them by attributing money to them, has acted from the fact that apart from those created as money, those made of other materials can also gain the quality of money. The opinion that the society can be subject to the rules of *riba* if the society accepts the money quality in these coins and the transactions are also used, is based on the customs of the society. Hanafi jurisprudence has come to the fore with the view that such a thing may be sufficient in a local custom, as in general custom, even though it has no intrinsic value, but is subject to monetary provisions. With the emergence of paper money, it has been accepted that its legitimacy was provided by the state authority behind it and the use of it by the public. It is seen that these two elements, which became evident in classical sources, are the same as the two elements determined by today's economists as the authority of the state behind something to be money and the people's acceptance of it as money.

Along with digitalization, the digitalization of money has brought new discussions about money to the agenda. Today, due to the technology on which cryptocurrencies are based, the possibility of a currency independent of the authority of the state has been opened to discussion, with its decentralized structure. From this point of view, it can be said that those who evaluate the issue act from the jurisprudence that there is a general consensus on the fact that the society characterizes something as money and that it is used as money in their transactions, and that even if the state withdraws its support after a while, it will not lose its money quality. It can be said that they act from *ijtihad* that there is a general consensus on the society's characterization of something as money and its use as money in their transactions, and that even if the state withdraws its support after this money after a while, it will not lose its money quality. Evidence of *ijtihad* in this direction that money

can come from anything is Hazrat Umar's attempt to make money from camel skin, and based on this, Imam Malik's opinion that the provisions of interest will be applied to whatever becomes money. It is seen that the ijthad in this direction is based on the distinction between those who have money characteristics by nature and those who do not have money characteristics by nature, but the society attributes money to it and uses it in transactions, and something gains the attribute of money. On the other hand, those who think that the existence of an authority behind money is necessary in order to prevent people from being harmed can be said to act as something will not qualify as money without the authority of the state. In particular, coins whose face value cannot be determined on the basis of intrinsic value must either be based on a metal with an intrinsic value of its own, such as gold or silver, or be the guarantor of the nominal value of the state. According to this view, due to the decentralized nature of crypto money, the uncertainty in its price can be eliminated by at least basing it on its intrinsic value, gold and silver, since there is no state authority behind it. The view that those who fulfill the function of money from cryptocurrencies can acquire the quality of money over time, considers it sufficient to have a general consensus that money fulfills its functions and to establish a general custom regarding its use in transactions. According to this view, if there is a general consensus in society about accepting something as a medium of exchange, unit of account, and value preservation (accumulation), then that thing may be subject to the provisions of money in terms of the community that accepts .

Giriş

Para, insanların aile dışında ihtiyaçlarını karşılamak için aldığına karşılık ne vermesi gerektiğine dair sorunun cevabını ararken ortaya çıkan bir olgu olarak tanımlanabilir. Paranın trampa ile başlayan sürecinin mal, madeni, temsilî, itibarî, kaydî ve kripto para şeklinde bir gelişim çizgisi takip ettiği görülmektedir. Paradaki bu değişim, paranın fonksiyonlarında da gelişimi getirmiştir. Mal paranın tarih sahnesine çıkışı ile para, değişim aracı olma fonksiyonunu kazanmış ve daha sonra tasarruf aracı olma yönü işlevselleşmiştir. Altın ve gümüş gibi madenlerden basılarak sikke şeklinde ortaya çıkışı ile para üçüncü bir fonksiyonu olan hesap birimi olma özelliğini elde etmiştir. Kâğıt paranın çıkışı ile birlikte ise paranın politika aracı olma yönü konuşulmuştur.¹ Paranın hem kendisinde hem de fonksiyonlarındaki bu gelişim, insanlığın teknolojiye geldiği aşamalar ile birlikte değişim ve dönüşümünü de bize göstermektedir. Bugün teknolojinin hızla gelişmesi ile birlikte daha soyut paralardan konuşulması da bunun bir göstergesidir. Artık bir şeyin para olarak işlev görmesi, paranın hangi maddeden üretildiği ile değil tarih boyunca gelişerek ve değişerek elde ettiği fonksiyonlarını yerine getirip getirmediği ile ölçülmektedir.²

Bugün teknolojinin gelişmesi ile dijital ortamda bulunan para biriminden söz edilir olması, nakdin olmadığı bir sürece doğru gidişin işaretidir. Nakit, somut, gerçek ve rasyonel bir nesnedir. Para ise soyut, kavramsal ve psikolojik bir olgudur.³ Bu anlamda dijitalleşmenin birçok alana sirayet ettiği bir dünyada nakitsiz paraya doğru bir dönüşüm ve değişim söz konusudur. ⁴ Dijital para, genel olarak dijital ortamda mevcut bulunan para birimi olarak tanımlanmaktadır.⁵ Dijital para kendi içinde elektronik ve sanal olarak ikiye, sanal para da merkezileşme durumuna göre merkezi ve merkeziyetsiz şeklinde ikiye ayrılmıştır. Merkeziyetsiz yapı içinde kripto paralar tanımlanmıştır.⁶

¹ Dursun Ali Yaz, *Paranın Yazılmamış Tarihi Antik Çağdan Geleceğe*, (İstanbul: Timaş Yay., 2020), 315-317.

² Cem Korkut, "İslâm İktisadında Para ve Para Politikası Uygulamaları", İslâm İktisadında Para Bakırdan Dijitale I, ed. Cem Korkut, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 202), 4.

³ Yaz, *Paranın yazılmamış Tarihi*, 297.

⁴ Vedat Güven - Erkin Şahinöz, *Blokzincir Kripto Paralar Bitcoin Stoshi Dünyayı Değiştiriyor*, (İstanbul: Kronik Kitap, 2021), 217.

⁵ Hukuk Düzenlemeler ve Kamu İlişkileri Çalışma Grubu, *Blokzinciri Teknolojisi Terminoloji Çalışması* (İstanbul: Türkiye Bilişim Vakfı, 2019), 15.

⁶ Ali İhsan Karacan - Esra Erişir Karacan, *Kripto Varlıklar* (İstanbul: Scala Yayıncılık, 2021), 14,15.

Buna karşılık blokzinciri üzerinde üretilmiş olan kripto paranın dayandığı sistemin, dijital paradan farklı olması ile dijital para olarak tanımlanamayacağını ifade eden iktisatçılar vardır. Çünkü kripto para, dağıtık defter sistemi denilen merkeziyetsiz kayıt sistemi şeklinde tanımlanan blokzinciri teknolojisine dayandığı için arkasında herhangi bir otoritenin olmadığı otonom, anonim bir yapıya sahiptir.⁷ Bu nedenle insanlık herhangi bir devletin veya kurumun arkasında bulunmadığı, damgasının yer almadığı bir paradan konuşmaya başlamıştır.

Lidyalılar paranın üzerine kendi damgalarını vurmadan önce de para, ödeme ve değişim aracı şeklinde kullanılmaktaydı.⁸ Lidyalılar ilk defa devlet garantili standart parayı üretmişlerdi. Böylece, paranın yerine getirmesi gereken işlevleri ile birlikte şekli de önemli hale gelmiştir. Modern döneme gelindiğinde ise ticaretin ve ekonominin hızla gelişmesi ile birlikte metal paranın korunması ve taşınmasındaki zorluğa ek olarak altın stoklarındaki kıtlık, herhangi bir mal değeri olmayan kâğıt paraya geçişi zorunlu kılmıştır. Kâğıt paranın yasal güvencesini sağlayan ise devletin güç ve otoritesidir. Bu anlamda kâğıt paranın meşruiyeti “devlet yoksa para da yoktur” şeklindeki algılayışın üzerine temellendiği söylenebilir.⁹ Modern dönemde devletin izni ile para çıkartmayı ve para arzının kontrolünü merkez bankaları üstlenmiştir.¹⁰ Böylece kâğıt paraların üzerinde yazılı olan nominal değerlerin güvencesi, devlet otoritesi adına merkez bankaları olmuştur. Çünkü karşılığında hiçbir değer unsuru olmayan, değişim değerini üzerinde yazılı olan nominal değerden alan paraya güven, onu çıkartana güven ile doğrudan bağlantılı hale gelmiştir.

Kriptonun merkeziyetsiz yapısı, devlet garantisi olmaksızın bir paranın olabilirliğini tartışmaya açmıştır. Bu da bir paranın arkasında gerçekten bir devletin, bir kurumun olması gerekir mi sorusunu gündeme taşımıştır. Bir başka ifade ile bir şeyin para olması için toplumsal sözleşme yeterli mi yoksa bir nesnenin veya metanın para olduğunu onaylayan veya para olarak onu ihraç eden bir otoriteye mi ihtiyaç olduğu sorusuna cevap aranır olmuştur. Bugün kripto para için sorulan bu soruların benzerini İslâm hukukçuları da kendi dönemlerindeki paralar için sorarak, parada istikrar ve güvenin nasıl sağlanması gerektiğine dair bir para politikası arayışı içine girmişlerdir.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de İslâm hukukunda para ve kriptoyu ele alan birçok tez ve akademik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların genelde kripto para ve onun özelinde Bitcoin’in İslâm hukuku açısından meşruiyet zeminini belirlemeye yönelik değerlendirmeleri içerdiği görülmektedir. Kripto para için cevaz vermeyenlerin argümanlarında genelde öne çıkan, düzenleyici bir otoritenin bulunmaması veya değerini sabitleyecek bir metale dayanmaması nedeni ile istikrarsız bir yapısının olduğu ve bundan dolayı da mal kaybı ile zarara uğrama gibi olumsuz sonuçların ortaya çıkabileceğidir. Bu görüşe karşılık toplumda bir şey para olarak kabul edilir ve bunun para olduğuna dair itimat ve güven oluşursa o zaman o şeyin para vasfı kazanabileceği argümanı bulunmaktadır. Her iki görüşün de klasik kaynaklarda yer alan fakihlerin icthadlarından dayanak bulması, bu açıdan İslâm hukukunun klasik para teorisinin bilinmesinin konuya açıklık kazandırması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada öncelikle İslâm medeniyeti tarihinde paranın seyri üzerinde durulmuştur. Klasik fıkıh literatüründe para tasnifi ve bu tasnifin dayandığı para anlayışı ortaya konulmaya çalışılmış ve paranın tedavüle girmesinde devletin rolü ve yetkisi üzerinden konu detaylandırılmıştır. Böylece bu çalışmada fıkıh klasik kaynaklarında para ile ilgili değerlendirme ve icthadların bugün kripto para özelinde merkezi olmayan dijital paraların yasal statüsünün belirlenmesine nasıl etki ettiğine dair genel bir bakışın ortaya konulması amaçlanmıştır.

⁷ Emre Alkin, “Kripto Para - Blockchain - Anonimlik Para Piyasası”, erişim: 15 Haziran 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=5AQiGtfouJw>.

⁸ Catherine Eagleton - Jonathan Williams, *Paranın Tarihi*, çev. Fadime Kahya (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011),17.

⁹ Yaz, *Paranın Yazılmamış Tarihi*, 182,183.

¹⁰ Yaz, *Paranın Yazılmamış Tarihi*, 191.

1. İslâm Medeniyetinde Tedavüldeki Paralar

Hız Peygamber Medine’de İslâm devletinin başkanı olarak Yahudiler karşısında kendi pazarını ve piyasasını oluştururken, yeni bir para birimi belirlememiş, o gün tedavülde olan Bizans’ın altın parası (dinar) ile Sâsânî’nin gümüş parasının (dirhem) kullanımı devam etmiştir.¹¹ Râşid Halifeler döneminde de bazı yasal düzenlemeler ile birlikte bu kullanıma devam edilmiştir.¹² Emevîler döneminde halife Abdülmelik b. Mervân (ö. 86/705) ilk defa, para reformu ile müstakil olarak İslâm dinar ve dirhemlerini çıkarmış ve böylelikle para darbını devletin tekeline almıştır.¹³

Emevîlerde, altın darp yetkisi sadece halifeye tanındığından paralar hilâfet merkezinde basılmıştır. Bu nedenle istisnaların varlığı ile birlikte Abbâsîler’de de Me’mûn’a (ö. 218/833) kadar dinarların üzerinde darp yeri bulunmamaktadır. Me’mûn ile birlikte sadece merkezin görevi olmaktan çıkartılarak diğer bazı merkezlere de para basma yetkisi verilmiştir. Bu nedenle sikkelerin üzerinde darp yeri gösterilmiştir.¹⁴ İslâm topraklarında tedavülde olan gümüş sikke ise dinarın aksine merkezin dışındaki yerlerde de basımı yapıldığından çok azı dışında dirhemlerin üzerine darphanenin adlarının konulduğu görülmektedir.¹⁵

İslâm topraklarında altın ve gümüş paralar dışında mağşûş paralar ve felsler de tedavülde olmuştur. Altın ve gümüş madeninin para olarak kullanışlı olabilmesi için çok az miktarda da olsa bakır gibi değersiz madeni bir katkı maddesi ile basılmış olması gerekmektedir. Ancak madeni paranın içine katılan katkı maddesi altın ve gümüşten fazla olursa bu para halis para olma özelliğini kaybedip, mağşûş para (katkılı para) ismini almaktadır. Bu işleme tağşîş adı verilmektedir.¹⁶ Mağşûş terimi genelde bu paralar için kullanılır. Bunlar fels hükmünde paralardır.

İslam’ın hâkim olduğu topraklarda geçerli olan diğer para birimi, bakır veya bronzdan basılan “fels” ismi verilen sikkelerdir.¹⁷ Değersiz madenlerden basıldığı için felsler, değerli bir sikke olarak kabul edilmemiştir. Daha çok bugünkü bozuk parada olduğu gibi ufaklık para şeklinde kabul görmüştür. Felsin ortaya çıkma sebebi, ticari işlemlerde küçük paralara ihtiyaç duyulmasıdır. Örneğin müşteri dirhemden cüzleri ile bir şeyi satın almak istediğinde gümüş dirhemden bunu çıkarması mümkün değildir.¹⁸ Bu nedenle felsler daha küçük ticari işlemler için kullanılmış ve ekonomi üzerinde etkileri az olmuştur. Felslerin basımı dinar ve dirhem gibi devletin tekelindedir. Fakat hükümdarlık hukukundan sayılmadığından tamamen mahallî idareler felslerin darbı konusunda serbest bırakılmıştır. Bu da ağırlık, boyut ve kıymet itibarı ile bölgeden bölgeye değişen felslerin ortaya çıkmasını getirmiş ve bu nedenle de hangi felsin hangi bölgede geçerli olacağı, basıldığı bölgeye göre değişmiştir.¹⁹

Fels ve mağşûş paraları dinar ve dirhemden farklı kılan, piyasa değeri yüksek iken içerdiği madenden dolayı kendi içsel değerinin düşük olmasıdır. Felslerin para olma değeri, kamu otoritesinin onlara verdiği değer veya insanların muamelelerinde kullanmaları ile verdikleri değer, sözleşmelerde belirlenen kıymet kadar olduğundan dolayı itibarı paraya daha yakın kabul edilmiştir.²⁰ Fakihler mağşûş paraları ve felsleri, urûz -menkul mal- hükmünde kabul etmişler ve

¹¹ Makrîzî, “el-Nukud el-kadime ve’l-İslâmiye”, çev. İbrahim Artuk, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, 17/67 (Temmuz 1953), 371.

¹² Rıfat Uslu, “İslâm Hukukunda Para Birimleri”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 25/1 (Nisan 2014), 31.

¹³ Fatih Erkoçoğlu, “Abdülmelik b. Mervân’ın Para Reformu”, *İstem*, 4/8 (Aralık 2006), 175, 176, 182.

¹⁴ Halil Sahillioğlu, “Dinar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994) 9/352, 353.

¹⁵ Halil Sahillioğlu, “Dirhem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 9/370.

¹⁶ Beşir Gözübenli, “İslâm Hukuk Kültüründe Para” Para, Faiz ve İslâm Tartışmalı İlimi Toplantı 03.03.1984- 25-27.05.1984, haz. İsmail Kurt (İstanbul : Ensar Neşriyat - İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), 2015), 98.

¹⁷ İbrahim Artuk, “Fels”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995) 12 / 310.

¹⁸ Küçük Ali Haydar Efendi, *Dürrü’l-hükkâm şerhu Mecelleti’l-ahkâm* (Riyad: Dâru Âlemi’l-Kütüb, 2003/1423), 1/117.

¹⁹ Artuk, “Fels”, 310.

²⁰ Zebîdî, *et-Tecridü’s-şarîh li-eḥâdişil-Câmi’i’s-şâhih, Mütercimi ve Şârihi*, Şerh, Kamil Miras, 4.baskı, (Ankara: Başkanlık Basımevi, 1978) 74.

onların para şeklinde kullanımını ayrıca istilâhen kabulüne bağlı kılmışlardır.²¹ Bu nedenle fels ve mağşûş paraların para vasfı kazanmasında iki etken öne çıkmaktadır. Birincisi, devlet tarafından tedavüle sokulması, ikincisi, muamelelerde para olarak kullanımı ile ilgili genel bir kabulün varlığıdır. Bu da yasal otoritenin ve örfün birlikte bir şeye para vasfı vermedeki rolünü ortaya çıkarmıştır.²²

2. Klasik Fıkıh Kaynaklarında Para Sınıflandırması

Klasik fıkıh eserlerinde para genelde yaratılıştan -hilkaten- ve insanların para olarak benimsemesi -istilâhen- şeklinde ikili bir tasnife tabi tutulmuştur.²³ Buna göre İslâmî ilimlerde paranın yaratılıştan bu vasfının bulunduğu ve bir şeyin semen olarak kabulünde toplumsal uzlaşının da yer aldığına dair iki görüş bulunmaktadır.²⁴

2.1.Hilkaten Para

Klasik kaynaklarda bağlamına göre “nakdân” veya “nakdeyn” olarak geçen altın ve gümüş ve bu iki metale dayanan dinar ve dirhem sikkeler, hilkaten yani kendi özünde para vasfının bulunduğu iki maden kabul edilmiştir. O dönemde geçerli olan para biriminin altın dinar ve gümüş dirhem olması ile birlikte Kur’an’da dinar ve dirhem borç ödeme aracı²⁵ mübadele aracı,²⁶ ve tasarruf aracı²⁷ şeklinde geçmesi, altın ve gümüşün para vasfı ile yaratıldığı veya semenlerin aslının bu ikisinin olduğu ön kabulünü getirmiştir. Buna göre altın ve gümüş, külçe halinde ve bunlardan kesilen dinar ve dirhemler de yaratılıştan paradır.²⁸ Çünkü altın ve gümüş değerini devletin gücünden değil kendi içsel varlığından, bir başka ifadeyle madenî değerinden almaktadır. Bu nedenle altın ve gümüş sikkelerin piyasada para şeklinde kullanımı tedavülden kalksa da tasarruf aracı olma yönü ile geçerliliği devam etmektedir.²⁹

Klasik kaynaklarda neyin semen olduğuna dair değerlendirmelerin daha çok ribânın illeti bağlamında ele alındığı görülmektedir. Bir şeye semeniyet vasfı verenin ne olduğu ile ilgili olarak iki görüş öne çıkmaktadır. Birinci görüş, sadece altın ve gümüşte semeniyet vasfını kabul eder. Şâfiîler altın ve gümüşteki faizin illetini belirlerken bu iki madenin para olma vasfını “galibiyetle semen cinsi” olarak tanımlamışlardır. ³⁰ Mâlikî mezhebinin meşhur görüşü de bu yöndedir.³¹ Bu görüşe göre semen özelliği altın ve gümüşün özünde olduğu için semeniyet vasfı da sadece bu ikisine aittir. Bu nedenle semeniyet vasfı kâsır illettir ve diğer paralar buna kıyasla semen kılınamaz.³² Bu gruptaki alimler, fülûs veya başka herhangi bir eşyayı, semen vasfının sadece altın ve gümüşe mahsus olduğunu kabul ettikleri için para olarak görmezler. Dolayısıyla, ribâ ve sarf ile ilgili paraya ilişkin bütün ahkâm altın ve gümüşle sınırlı iken fülûs, urûz hükmündedir.³³

²¹ İbn Âbidîn, *“Tenbih’ür-rükûd alâ mesâil’in-nükûd”, Resâil-i İbn Abidîn*, (İstanbul: y.y., 1319) 2/62; Gözübenli, “İslâm Hukuk Kültüründe Para”, 99.

²² Korkut, “İslâm İktisadında Para”, 10.

²³ Vehbe ez-Zühaylî, *el-Muamelatü'l-maliyyeti'l-muasıra* (Dımaşk: Darü'l-Fikr, 2016/1437), 149,150

²⁴ Muhammad Aslam Haneef - Emad Rafiq Barakat, “Must Money Be Limited to Only Gold and Silver? A Survey of Fiqhi Opinions and Some Implications” *Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, 19/ 1, (2006), 24.

²⁵ Âl-i İmrân, 3/75.

²⁶ Kehf, 18/19.

²⁷ Âl-i İmrân, 3/14; Tevbe, 9/34.

²⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts) 3/ 20, 21; Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâ'ik fi şerhi Kenzi'd-dekâ'ik*, (Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1314) 4/135.

²⁹ Abdulaziz Bayındır, “Başlangıçtan Günümüze Kadar İslâm Toplumunda Madeni Paralar ve Kağıt Paralar”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy.2 (Nisan 2000), 35.

³⁰ Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, (Cidde: Mektebetü'l-İrşad, ts.) 9/493; Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, (Bayrut: Dârü'l-Ma'rife, 1997/1418) , 2/34.

³¹ Haraşî, *el-Haraşî 'alâ Muhtaşarı Hâil* (Bulak: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1617), 5/56.

³² İsmail Özsoy, “Faiz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995) 12/.115; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 9/490

³³ Haneef - Barakat, “Must Money be Limited to Only Gold and Silver?”, 25.

İkinci görüş, altın ve gümüşü mutlak semen olarak kabul eder. Bu görüşe göre semen vasfı sadece altın ve gümüşle sınırlı değildir. Mâlikî mezhebinin diğer bir görüşü bu yöndedir.³⁴ Mâlik b. Enes (ö. 179/795) Müdevvene'de, şayet insanların aralarında deriyi kullanıma sokup ondan sikkeler üretselerdi, bu sikkelerin altın ve gümüş ile eşdeğer olarak satılmasını kerih gördüğünü³⁵ ifade eder. Bu ictihattan hareket eden fakihler açısından neden üretilirse üretilsin altın ve gümüş gibi semen işlevi gören nesne veya metal, ribevî mallar arasında sayılmalıdır³⁶ Ribâ illetinin sadece altın ve gümüşle sınırlı olmadığı kabul edilirse, toplumda para olarak kabul edilen her şeyin faiz illeti içine dâhil edileceği sonucu ortaya çıkmaktadır.³⁷

Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ile talebesi Ebû Yûsuf (ö. 182/798) felsleri sayı ile alınıp satılan mal kabul eder. Bu nedenle sayı ile alınıp satılan mallar gibi bir fels ile iki felsin satılmasını caiz görürler. Çünkü felsler, semeniyet vasfı taşımadığı için peşin olması şartı ile ribe'l-fadl gerçekleşmez.³⁸ Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf, felsleri diğer misli mallar gibi akdin iki tarafının, akitte semen olarak kabul etmesi ile para vasfını taşıyacağı görüşündedir. Onlara göre akitlerde her iki tarafın semen olarak kabul ettiği şey paradır, etmedikleri şey ise para değildir.³⁹ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö. 189/805) felsleri râic oldukları müddetçe dinar ve dirhem hükmünde kabul etmiştir.⁴⁰ Çünkü alışverişte istenilen felsler ile ödeme yapılabildiği için, paranın tayin ile taayyün etmeme özelliği felsler için de geçerli olmaktadır⁴¹ Mehmet Erkal, râic felslerin ilk defa Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî tarafından altın ve gümüş hükmünde kabul edildiğini, daha sonra bu görüşün Buhara ve Semerkand alimleri tarafından savunulduğunu ve fakihlerin itibarî değeri halk tarafından kabul edilmiş paralarda faizin her iki çeşidinin cereyan edeceğine dair fetva verdiklerini ifade eder.⁴²

Altın ve gümüşün yaratılıştan para olması ile birlikte diğer nesne veya metallere de para vasfı verilebileceğine dair görüşün hukuki dayanağında en çok kullanılan delil, kaynaklarda nakledilen Hz. Ömer'in (ö. 23/644) deve derisinden dirhem yapmak istediğine dair rivayettir. Aynı rivayette ashabın, deve kalmayacağına dair kaygılarını dile getirince Hz. Ömer'in bu fikrinden döndüğü yer almaktadır.⁴³ Hz. Ömer'in bu teşebbüsü, altın ve gümüş dışında başka bir nesneden para yapmanın kabul edilebilir olduğu düşüncesinin temel hukuki dayanaklarından birisini oluşturmuştur. Bu görüşte olan fakihler, neyin para vasfı taşıyabileceği konusunu daha çok mesâlih-i mürseleden kabul etmiştir.⁴⁴ Bugün için kripto paranın meşruiyeti ile ilgili değerlendirmelerde Hz. Ömer'in sonuçsuz kalan bu teşebbüsü ile İmam Mâlik'in bu yöndeki ictihadının öne çıktığı görülmektedir. Kripto paranın İslâm'ın para anlayışı ile çelişmediğini kabul eden araştırmacılar görüşlerini genelde Hz. Ömer'in para ile ilgili sonuçsuz kalan bu girişimi ile delillendirmektedir.

Bir şeyin para vasfını yaratılıştan getirdiğini kabul eden ictihad açısından, paranın genelde altın ve gümüş olması ya da bu iki meta ile desteklenmesi gerekir. Bu görüşe göre adil bir para sistemi için ya kendi içsel değerinden dolayı para vasfı olmalı ya da böyle bir metala dayanmalıdır. Bu iki şarttan biri bulunmuyorsa o zaman itibarî parada olduğu gibi kullanımı devlet tarafından

³⁴ Haraşî, *el-Haraşî 'alâ Muhtaşarı Hâil*, 5/56.

³⁵ Sahnûn *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, (Beyrut, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994/1415), 3/5.

³⁶ Alpaslan Alkış, "İslâm Hukukunda Faizin İletisi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/31, (Haziran 2018), 131.

³⁷ Haneef - Barakat, "Must Money be Limited to Only Gold and Silver?", 27.

³⁸ Kâsânî, *Bedâiü's-sanai'*, thk. Ali Muhammed Muavvaz - Adil Ahmed Abdülmevcut, (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003/1424) 7/64.

³⁹ Serahsî, *el-Mebcut*, 12/183,184; Hasan Kayapınar, "Hanefî Mezhebinde Felslerin Parasal Niteliği ve Akitlere Etkisi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 25/1, (Haziran 2021), 265, 266.

⁴⁰ Serahsî, *el-Mebcut*, 12/183,184; Zeylaî, *Tebyinü'l-hakaik*, 4/90,91.

⁴¹ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Aşl*, nşr. Mehmet Boynukalın, (Beyrut: Daru İbn Hazm, 2012/1433), 3/8,9

⁴² Mehmet Erkal, "Madenî Para, Banknot ve Kâğıt Para", *Para, Faiz ve İslâm*, 181

⁴³ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân* (Dimeşk: Vizerâtü's-Sekâfe, 1997), 533.

⁴⁴ Haneef - Barakat, "Must Money be Limited to" 28.

meşrulaştırılmalıdır.⁴⁵ Bu bağlamda kripto paranın içsel değeri olmadığından dolayı para vasfı taşımadığı, bu vasfı kazanabilmesi için arkasında altın gibi içsel değere sahip olan bir metala dayanması ya da devlet otoritesi tarafından çıkartılması veya meşrulaştırılması gerektiği ileri sürülmektedir.⁴⁶ Ancak o zaman değişim aracı ve hesap birimi olabilmesi için kripto para, istikrarlı bir yapıya sahip olabilecektir. Bu görüşü savunanlar açısından altın ve gümüş, yaratılıştan para olması yönü ile diğer emtialardan daha istikrarlı görülmektedir.⁴⁷ Bu bağlamda Adam Abdullah, klasik İslâm perspektifinden bakıldığı zaman İslâm'da paranın kesin olarak bir madeni para teorisi olduğunu ifade etmektedir. Bu teorinin merkezinde ise Kur'an'da dürüstlük ve adaletin açık bir şekilde vurgulanması yer almaktadır. Dürüstlük ve adaletin para teorisinde uygulanma şekli, paranın istikrarının sağlanmasıdır. Çünkü para istikrarsızlık adaletsizliği, sebepsiz zenginleşmeyi ve haksız kazancı getirecektir. Para da istikrar ancak kendi içsel değerinden dolayı para vasfı taşıyan altın ve gümüşle gerçekleşebilecektir.⁴⁸

Bu görüşe karşılık, altın ve gümüşün ideal para birimi olmadığını ifade eden karşıt bir görüş bulunmaktadır. Zubair Hasan, paranın başlangıcının sosyal bir sözleşmeye dayandığını ifade eder. Paranın ne olduğu değil ne yaptığı önemlidir. Burada ana amaç, iki şey birbiri ile takas edilirken birini satma, diğerini de satın almaya ayırma ile ilgilidir. Bu anlamda paranın herhangi bir dini içeriği yoktur.⁴⁹ Ona göre konuyla ilgili fikhî tartışmalar, dönemindeki iktisadi işleyiş ile bağlantılıdır.⁵⁰ Ahmet Şuayb Gündoğdu da, İslâm hukukunda ribâ, garar ve meysir bulunmadığı müddetçe her şeyin paraya dönüştürülebilir olduğunu ifade eder.⁵¹ Bu grupta olan fakihler altın ve gümüşün para olma vasfını reddetmezler. Ancak delilleri, paranın altın ve gümüşle sınırlandırıldığı şeklinde yorumlamazlar. Ayrıca, "zorluğu kaldırmak" ve "ibâha ilkesi" gibi genel ilkelerden hareketle, parayı sadece altın ve gümüşle sınırlı görmenin faydalı olmayacağı kanaatindedirler. Çünkü para ile ilgili konular, mesâlih-i mürsele kategorisine girer. Bu nedenle toplumun maslahatına uygun olduğu takdirde altın ve gümüş dışında da para birimlerini kabul etmek mümkündür.⁵²

2.2. İstılâhen Para

İstılâhen, ilk konulduğu yerden nakledilen şeyin ismi ile bir şeyin isimlendirilmesi konusunda bir topluluğun ittifak etmesi anlamına gelir.⁵³ Buna göre ıstılâhen para ile insanlar arasında herhangi bir şeyin değişim aracı, değer ölçüsü (hesap birimi) ve değer muhafazası (birikim) aracı olduğuna dair bir uzlaşının varlığı kast edilmektedir. Bu tanıma göre altın dinar, gümüş dirhem, bakır fülûs, kâğıt para gibi insanların muamelelerinde para olarak kullandığı her şey, ıstılâhen kavramı içine girer.⁵⁴ Fakat klasik kaynaklarda altın ve gümüş yaratılıştan para kabul edildiği için ıstılâhen para genelde fels ve mağşûş paraların semen özelliğinin olup olmadığını belirlemede kullanılmıştır.

Fakihler bir şeyin ıstılâhen para vasfını koruyup korumadığını, o şeyin râic olup olmadığını ölçmüşlerdir. Önceki kısımda değinildiği gibi Muhammed eş-Şeybani'ye göre felsler râic yani semen

⁴⁵ Muhammad Hanif, "Developing a Fair Currency System", *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 12/3, (2020) 340

⁴⁶ Irene K. F. Kirchner, "are Cryptocurrencies Halâl? on The Sharia-Compliance of Blockchain-Based Fintech", *Islamic Law and Society*, 28/1-2 (2020) 16,18.

⁴⁷ Haneef - Barakat, "Must Money be Limited to", 30.

⁴⁸ Adam Abdullah, "Classical Islamic Perspectives on Monetary Theory", *Journal of King Abdulaziz University*, 35/1, (January 2022), 4.

⁴⁹ Zubair Hasan, "Money Creation and Control from Islamic Perspective" *Journal of Islamic Business and Management*, 1/1, (2011), 65.

⁵⁰ Zubair Hasan, "Ensuring Exchange Rate Stability: is Return to Gold (Dinar) Possible?", *Journal of King Abdulaziz University*, 21/1 (January 2008), 7.

⁵¹ Ahmet Suayb Gündoğdu, *a Modern Perspective of Islamic Economics And Finance* (Bingley: Emerald Publishing Limited, 2019), 41.

⁵² Haneef - Barakat, "Must Money be Limited to" 28, 29

⁵³ Seyyid eş-Şerîf el-Cürçânî, *et-Ta'rifât*, (Kahire: Dârü'l-Fazile , ts.), 27

⁵⁴ Zühayli, *el-Muamelatü'l-maliyyeti'l-muasıra*, 149-150.

olarak tedavülde olması şartı ile para vasfı kazanır.⁵⁵ Bir paranın râic olmasının anlamı, muamelelerde kullanma konusunda genel kabulün varlığı ile bu konuda genel bir örfün inşa edilmesidir. Bu nedenle toplumda kendi değerinin üstünde değer ölçüsü ve değişim aracı olduğuna dair bir uzlaşının oluştuğu metaller, ıstılâhen para olarak tanımlanmıştır.⁵⁶

Felsler ve mağşûş nakitlerin para vasfı kazanması için gerekli olan şart, ülkenin bütün topraklarında râic olmasıdır. Buna göre râic olma, genel örf tabidir. Fakat Buhara ve Semerkand Hanefi fakihleri, kendi bölgelerinde mağşûş olan "idâli ve gatârife" paralarının râic hale dönüştüğü için altın ve gümüşte olduğu gibi ribâ illetinin geçerli olduğuna dair fetvası, râic olmanın örf-i hâssa da tabi kılınabileceği şeklinde bir hukuki sonucu ortaya çıkarmıştır.⁵⁷ Bu çalışmanın ileri bölümlerinde ifade edileceği şekli ile kripto paraların bir bölgede para olarak kullanımı örf haline dönüşürse o bölge için semen hükümlerine tabi olabileceğine yönelik görüşün dayanaklarından birisinin, bu icthadın oluşturduğu görülmektedir. Fakat bir şeyin râic olmasının toplumun genel kabulüne bağlı olması gerektiğini ifade eden fakihler açısından, bir yörede bir şeyin para olarak kabulünün onu ıstılâhen para haline dönüştürmeyeceğidir. Bütün beldelerde semen olarak revaç bulunduğu zaman ancak para vasfı kazanacaktır.⁵⁸

Bir şeyin revaçta olması ile nakit olarak kabulü için iki ölçüt öne çıkmaktadır. Birincisi toplumun onu nakit olarak kullanmadaki kabulünün ve tanınmasının derece aralığıdır. Buna göre bir şeyin değişim aracı şeklinde kullanımının toplumda genelleşmesi, örf haline gelmesi için belli bir sürecin geçmesi gerekir. İkincisi para olarak kabul edilecek olan şeyin fonksiyonlarını yerine getirdiğine dair güvenin boyutudur. Bunun için de bir şeyin değişim aracı, hesap birimi, değer muhafazası (birikim) aracı olduğuna dair toplumun genelinde bir güven ve itimadın oluşması gerekir.

Kendi içsel değerinden dolayı para vasfı kazanan metaller, değişim aracı olma vasfını kaybetse bile tasarruf aracı olma vasfını devam ettirdiğinden dolayı özellikle bu tartışma nominal değerini kendi içsel değerinden almayan paralar için olmuştur. Bu nedenle klasik kaynaklarda bu tartışma fülûs ve mağşûş paralar için yapılırken daha sonra kâğıt paralar ve şu anda kripto paralar için yapılmaktadır. Buna göre eğer bir şeyin kendi içsel değeri ile nominal değeri eşit değilse o zaman onun para vasfı kazanmasında iki unsur aranmıştır. Birincisi toplumun, üzerindeki yazılı miktardaki değerinden, mal ve hizmetleri satın almada onu kullanmayı örf haline dönüştürmesidir. İkincisi de nominal değerinin garantörü olan bir güç ve otoritenin bulunmasıdır. İşte bu güç ve otorite olarak devlet öne çıkmaktadır.

3. Para Çıkartmanın Devletin Yetkisinde Olması

Bu alanda çalışma yapan iktisat tarihçilerine göre para öncelikle bir ödeme aracı şeklinde ortaya çıkmış, daha sonra pazarlarda değişim aracı olarak kullanılmıştır. Devletlerin ise para yaratma sürecini ele geçirmeleri, para arzında tekel oluşturmaları daha sonraları gerçekleşmiştir.⁵⁹ Devletin para basımını tekeline alması ile yasal olan ve olmayan para ayrımı ortaya çıkmıştır. Buna göre hukuki açıdan paranın tanımlanabilmesi için, devlet tarafından tedavüle sokulmuş olması gerekir.⁶⁰

Klasik dönemde para basımında yetkinin devlette olması ile ilgili iki neden öne çıkmaktadır. Birincisi, para devletin egemenlik alanından sayılmıştır. İkincisi devlet, madeni para döneminde paradaki altın veya gümüş oranını garanti ederek toplumda, tedavülde olan paraya yönelik güven

⁵⁵ Reyyan Tefvik Halil, *Nazariyyetü'n-nukûd fi'l-fikhi'l-İslâmiyyi'l-mukâren*, (Amman: Darü'l-Feth, 2014/1435) 139,140

⁵⁶ Necmeddin Güney, "İslâm Hukukunda Para", *İslâm İktisadında Para*, 37, 38

⁵⁷ Zeylâi, *Tebyînü'l-ḥakā'iq*, 4/141: Abdurrahman Candan - Halil İbrahim Yaşlak, "Bitcoin Örneği Üzerinden Fıkhın Kripto Paralara Bakış Açısı", *İslâm İktisadında Para*, 280.

⁵⁸ Muhammed Tefvik Ramazan Buti, *el-Büyyü's-şai'a ve eseru davabiti'l-mebi' ala şer'iyetiha*, (Beyrut: Darü'l-Fikr, 2010/1431) 342.

⁵⁹ Şevket Pamuk, *Osmanlı imparatorluğunda Paranın Tarihi*, 2. Baskı (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994), 1, 2.

⁶⁰ Adalet Canlı Akbaş, *Kripto Para Basımı ve Devlet Otoritesi*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık A.Ş.2021) 112,117.

sağlamaktadır.⁶¹ Aslında bir şeyi para kılan en önemli unsur, insanların muamelelerinde kullanmada ona itimat etmesi, güvenmesidir. Bunun için de devlet para darbını tekeline alarak tedavülde olan paraya güven ve itimatı tesis etmektedir. Altın ve gümüş gibi değerli madenlerden olan paralar, otorite onu para olarak kabul etmediği zaman gerçek değerine dönmekte, maden olarak değerini korumaktadır. Fakat değerli bir madenden olmayan felslerin, kâğıt paraların değeri, dayandığı otoritenin ona verdiği değer ile bağlantılıdır. Bu nedenle değerli bir madenden olmayan paraya güvenmek için otoriteye güvenmek gerekir. Çünkü paranın değeri kendisinden değil onu çıkartan otoritenin verdiği değerden kaynaklanmaktadır. Bu tür paraların dolaşımdan kalkması veya otoritenin ona değer atfetmemesi halinde hiçbir değeri kalmamaktadır.⁶²

Klasik fıkıh kaynaklarında para basma yetkisinin devlete aidiyeti ile ilgili bir görüş, Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) ile Ebû Hanîfe'ye aittir. Bu ictihada göre devlet otoritesinden bağımsız olarak fertlerin de para basması caizdir.⁶³ Adnan Hâlid Türkmani, Ebû Hanîfe'nin bu görüşünün iki şarta bağlı olduğunu ifade eder. Birinci şart, para arzının dini değerlere aykırı olmaması, ikincisi ise ümmete yani topluma zarar vermemesidir. Zarar verilmesi veya çıkma olasılığı yüksek olması halinde para basma yetkisi devlete geçer.⁶⁴

Cumhur fukahaya göre ise devletin yetkili kıldığı kişi/kurumlar dışında para çıkarmak caiz değildir.⁶⁵ Ebû Yûsuf, para basmanın devletin yetkisinde olduğu görüşündedir.⁶⁶ Hanefilerde fetvaya esas olan görüş, darphane dışında paranın basılmasının kerih olduğu yönündedir.⁶⁷ Klasik kaynaklarda geçen para basmanın devletin yetkisinde olduğunu belirten görüşler doğrultusunda sultandan başkasının para basması kerih görülmüş, sultanın izni olmadan para basmak men edilmiş ve fetvaya esas olan görüşün bu olduğu kabul edilmiştir.⁶⁸ Klasik kaynaklarda para basımının devletin yetki alanı içinde kabul eden görüşün, sultanın, devlet ve fertlerden zararı uzaklaştıracağına ve muamelelerde adaletin bu şekilde gerçekleşeceğine dayandıkları görülmektedir.

İkinci görüşü savunanlara göre para basmanın belli şartları vardır. Birincisi, para basma sadece devlet başkanına ait bir yetkidir. Kamu ve özel maslahata zarar vermeksizin adaletin gerçekleşebilmesi için para basma devletin görevi içinde kabul edilmiştir.⁶⁹ İslâm hukukçuları devlet başkanından başkasının saf dahi olsa dinar ve dirhem bastırmasını mekruh veya yasak kabul etmiştir. Bu nedenle izinsiz para basımlarında devletin ta'zîr yetkisi bulunmaktadır.⁷⁰ Zerkeşi (ö. 794/1392), darphane dışında veya başıboş, gözetimsiz para çıkarmanın ta'zîr cezasını gerektireceğini belirtir.⁷¹ Devletin para basmaya yönelik ikinci görevi ise ihtiyaç kadar basmasıdır.

⁶¹ Güney, "İslâm Hukukunda Para", 41.

⁶² Bayındır, "Başlangıçtan Günümüze Kadar", 31.

⁶³ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 531.

⁶⁴ Adnan Hâlid Türkmani, *es-Siyasetü'n-nakdiyye ve'l-masrafiyye fi'l-İslâm*, (Amman: Müessesetü'r-Risâle, 1988) 68.

⁶⁵ Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, nşr. Muhammed Hâmid el-Fıkı (Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000/1421), 181; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'an (metn)i'l-İknâ'*; (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1983/1403), 2/232; Mâverî, *Teshîlü'n-naẓar ve ta'cîlü'z-zafer* (Beyrut: Dârü'l en-Nahza el-Garbiyye, 198), 254; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müttaķn*, (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003/1423) 2/119; İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ*, (Medine: Vezaretü's-Şuuni'l-İslâmiyye ve'l-Evkaf ve'd-Da've ve'l-İrşad , 2004/1425), 29/469; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Ķur'ân*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2006/1427) 6/429.

⁶⁶ Ömer b. Muhammed es-Senâmî, *Nisabü'l-ihtisab*, thk. Merizen Saîd Merizen Asiri, (Mekke: Mektebetu Talibi'l-Câmii, 1406/1986), 231.

⁶⁷ *el-Fetâva'l-Âlemgriyye*, i'dad Burhanpurlu Şeyh Nizam, (Bulak: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1310) 3/215.

⁶⁸ Mustafa b. Sa'd b. Abdeh es-Suyûtî er-Ruhaybânî, *Metâlibu uli'n-nuhâ fi şerhi Gâyeti'l-müntehâ*, (Dimeşk: Kütübi'l-İslâmiyye, ts.) 3/185

⁶⁹ İbn Haldûn, *Mukaddime*, (Beyrut: Dârü'l-Kalem1981) 526

⁷⁰ Ali Keleş, "İslâm'a Göre Para Politikası Kavramı" (Tarihi Bir Bakış ve Günümüzle Mukayese)", *İLAM Araştırma Dergisi* 2/2, (Temmuz-Aralık1997), 113

⁷¹ Bedreddin ez-Zerkeşi, *Habâya'z-zevâyâ*, thk. Abdulkadir Abdullah el-Ânî, Kuveyt: Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslâmiyye, 1986/1406, 138.

Bu sedd-i zerâi' ilkesine dayanır. Üçüncüsü, çıkarılan paranın kaliteli olmasıdır. Çünkü mağşuş para, parayı bozarak hak sahiplerine zarar verme söz konusudur.⁷²

Muhammad Umer Chapra, Müslüman hukukçuların neredeyse oybirliğine yaklaşacak çoğunluğunun itibarî parayı para olarak kabul ettiklerini ifade eder. Fakat bu herkesin para basabileceği anlamına gelmemektedir.⁷³ Aynı şekilde İslâm hukukçularının uzlaşma noktasına gelebilecek bir çoğunluğa göre, paranın işlevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için istikrarlı bir değere sahip olması gerekir. Bunun için de para birimi yetkili makam tarafından çıkarılmalıdır. Fakihlerin istikrara yaptığı bu vurgunun, Kur'an'ın tüm değer ölçülerinde dürüstlük ve hakkaniyet üzerindeki açık ifadesinden kaynaklandığı söylenebilir.⁷⁴ Yoksa devletin para çıkarma yetkisinin nassa değil mesâlih-i mürseleye dayandığı ifade edilmişti.⁷⁵ Özellikle klasik fıkıh kaynaklarında bu bağlamda değerlendirme, alışverişlerde mağşuş paradan halis olanı ayırabilmek için para çıkarma hakkının devletin yetkisinde olduğu yönündedir.⁷⁶ Genel itibarıyla fukaha, devletin parasal sistemde önemli bir role sahip olduğu yönünde fikir birliğine sahip olsalar da sadece altın ve gümüşün para olduğunu kabul eden ictihad (hilkaten) ile ıstılâhen parayı da kabul eden ictihad, devletin bu rolünün kapsamı hususunda farklı yaklaşımları ortaya koymuştur. Birinci görüşte olan fakihler, devletin görevinin altın ve gümüş para birimlerinin doğru ağırlığını sağlamak, paranın değerini düşürmeye karşı korumak ve ilgili makam aracılığıyla para arzını düzenlemek olduğu şeklindedir. İkinci görüşte olan fakihler ise paranın itibarî parayı da içerebileceğinden, para yönetimi ve politikalarının şeriata uygun bir temelde formüle edilmesi ve uygulanması gerektiği yönünde devlete daha geniş bir yetki alanı tanımaktadır.⁷⁷

4. Merkeziyetsiz Dijital Paraların Para Vasfını Kazanması

Merkeziyetsiz dijital paraların para vasfının olup olmadığına dair değerlendirmelerde cevaz vermeyenlerin dayandıkları en önemli gerekçelerden birisi, klasik kaynaklarda geçen şu ana kadar bu çalışmada ifade edilen, para çıkarmanın sadece devletin yetkisinde olduğu düşüncesidir. Cevaz verenler ise paranın revaçta olması, belirli bir topluluk içinde kullanımının örf haline dönüşmesi şartı ile o topluluk için para vasfını kazanabileceğidir. Bu bölümde, merkeziyetsiz dijital para tanımlaması içinde yer alan kripto para bu iki açıdan değerlendirilecektir.

4.1. Kripto Paranın İstikrarı İçin Yasal Bir Otoriteye Dayanma Zorunluluğu

Kriptonun bir para gibi işlev görmesine cevaz vermeyen fetvaların genelde üzerinde durduğu nokta, bu paranın devlet otoritesi tarafından çıkarılmamasıdır. Buna göre kriptoların para olarak kabul edilebilmesi için iki şartı karşılaması gerekir. Birincisi, devletin resmî kurumları tarafından çıkartılmasıdır. İkincisi, para olması için gerekli olan vasıfları taşımasıdır. Kripto paranın devlet otoritesine dayanması ile ilgili görüşlerin dayanaklarından birisi, istikrarsız yapısından hareketle paranın devlet tarafından yaratılması gerektiği, para güven ve itimadın bu şekilde elde edilebileceğidir.⁷⁸

⁷² Keleş, "İslâm'a Göre Para Politikası Kavramı", 113.

⁷³ Muhammad Umer Chapra, "Monetary Management in an Islamic Economy", *Islamic Economic Studies*, 4/1, (December 1996), 5

⁷⁴ Chapra, "Monetary Management in an Islamic Economy", 6; Chapra bu teorisi için şu ayetleri delil getirir: En'am, 6:152; A'raf, 7:85; Hud, 11:84-85; İsrâ, 17:35; Şu'ara, 26:181.

⁷⁵ Abdülcebbar Sebhanî, "en-Nukûdü'l-İslâmiyye kemâ yenbeğî en tekûn", *Mecelletü'l-İktisâdi'l-İslâmi*, 10 (1998), 12.

⁷⁶ *el-Mevsuatü'l-fikhiyye*, (Kuveyt: Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslâmiyye, 2002/1423) 41/178.

⁷⁷ Haneef - Barakat, "Must Money be Limited to "31

⁷⁸ Husnul Fatarib - Meirison Alizar Sali, "Cryptocurrency And Digital Money in Islamic Law: Is It Legal?" *Jurisdictie: Jurnal Hukum dan Syariah*, 11/2 (December 2020), 257.

Genelde kripto paraya cevaz vermeyen fetvalar, kripto paranın spekülâtif yapısına işaret etmektedir.⁷⁹ Muhammed Revvâs Kala'ci, bir şeyde semen vasfının bulunduğunun kabul edilmesi için iki önemli şartı karşılaması gerektiğini belirtir. Birincisi bizzat kendisinden faydalanılmayıp bir başka eşya veya hizmetin satın alınmasında aracı olmasıdır. Bizzat kendisinden faydalanılırsa o bir semen değil, urûz olur. İkinci şart, merkez bankası gibi devletin yetkili kurumlarınca çıkartılmasıdır.⁸⁰ Bu tanıma göre kripto varlıkların semen hükümlerine tabi olabilmesi için bu iki şartı karşılaması gerekmektedir.

Kripto paralar ile ilgili olumsuz kanaat ifade eden fakihlerin en temel gerekçeleri arasında, arkasında devletin olmaması, yasal olarak düzenlenmemesi, fiyatlarında spekülâtif dalgalanmadan kaynaklı aşırı belirsizlik ve merkezizetsiz yapısından dolayı yasal olmayan faaliyetlerin finansmanında kullanılabilmesi yer almaktadır.⁸¹ Fıkhî ilkelere uygun bir kripto paranın öncelikli olarak, düzenleyici kurulunun belirlenmiş olması gerekir. Çünkü kriptonun dine uygunluğunun sağlanabilmesi için her aşamada takibi şarttır. Fakat bu görüşün karşısında kriptonun bir otorite tarafından düzenlenmesini şart kılmanın, onun en önemli özelliği olan merkezizetsiz yapısı ile uyumlu olmayacağı gerçeği bulunmaktadır.⁸²

Kriptonun merkezizetsiz yapısından dolayı bir kurum tarafından denetlenememesi, değerindeki oynaklığı çözmek için altına dayanması fikrini öne çıkarmıştır. Bu görüşe göre kriptonun arkasında altının olması, dijital para birimlerindeki iki önemli sorunu çözecektir. İlki, altın fiyatları daha istikrarlı olduğu için dijital para fiyatlarındaki oynaklığı ortadan kaldıracaktır. İkincisi, kriptonun arkasında yer alan net bir fiziksel varlık, fiyatının manipüle edilmesine izin vermeyecektir.⁸³ Bu görüşte olanların dayanaklarından birisi, para sisteminde adaleti gerçekleştirmek için, istikrarlı bir değer ölçüsüne ihtiyaç olması ve altının yaratılıştan para vasfı olması yönü ile nispeten istikrarlı olduğundan, kripto paranın arkasındaki değeri oluşturabileceğidir.⁸⁴

Kriptonun altına dayanması ile onun spekülâtif yapısını yok edeceği ve ona güveni sağlayacağı görüşünde olanların bir kısmı, para olarak sadece altın ve gümüşü kabul etmektedir. Bu görüşe göre gerçek para, altın ile desteklenen paradır. Kâğıt paralar da devlet otoritesi tarafından desteklendiği için para vasfı kazanmıştır. Kripto para ise değer olarak altına dayanmaması ve devlet otoritesi tarafından da tanınmaması ile yoktan üretilmiş bir şeydir. Eğer devletler kâğıt para gibi kripto paraya da geçiş yaparsa kâğıt paradaki aynı hüküm onun için de geçerli olacaktır.⁸⁵

Burada iki nokta açısından da konu değerlendirilebilir. Birincisi, kriptonun arkasında devletin olması ile istikrarsızlığının ortadan kalkabileceği görüşünde olanların, devletin arkasında olduğu kâğıt paraların enflasyon nedeni ile değerindeki düşüş ile toplumda güven ve itimadı kaybedebileceği yönünden de konuyu ele almasının gerekliliğidir. İkinci nokta ise, kriptonun arkasında altının olması ile spekülâtif yapısının ortadan kalkabileceği yönünde görüş ifade edenlerin, dünyada bankalarda tanımlandığı kadar altının olmaması ile altının değerini belirlemede spekülasyonlara açık yönünü

⁷⁹ Hasan Doğan, *İslâm Hukuku Açısından Kripto Paralar ve Blockchain Teknolojisi*, (Ankara: Kadim Yayınları, 2021), 141-158.

⁸⁰ Muhammed Revvas Kal'aci. *el-Muamelatü'l-maliyyetü'l-muasıra fi dav'i'l-fikhi ve's-şeria*, (Beirut: Dârü'n-Nefâis, 2002/1423) 24.

⁸¹ Özdemir - Orhan - Burgazoğlu, "İslâm İktisad Perspektifinden Kripto Paralar", *İslâm İktisadında Para*, 19; Doğan, *İslâm Hukuku Açısından Kripto Paralar*, 135-139, 141-158.

⁸² Ahmed Aliyu, vd., "Review of Some Existing Shariah-Compliant Cryptocurrency", *Journal of Contemporary Islamic Studies*, 6/1 (June 2020) 38, 39.

⁸³ İbrahim Bassam Alzubaidi - Adam Abdullah, "Developing a Digital Currency from an Islamic Perspective: Case of Blockchain Technology", *International Business Research*, 10/11 (2017). 84.

⁸⁴ Haneef - Barakat, "Must Money be Limited to", 27.

⁸⁵ Heysem b. Cevad el-Haddad, "Hükümü't-taâmüli bi'l-Umle'l-ilektroniiyye'l-müşefferah:(el-Bitkovîn) ve Ahavëtühe", erişim: 18 Haziran 2022, السننية الدرر (dorar.net).

dikkate almalarının lüzumiyetidir. Bu da altına dayalı bir kripto paranın alışveriş değeri olarak istikrarlı yapıyı nasıl elde edebileceği konusunu değerlendirmeye açık bırakmaktadır.

4.2. Kriptonun Râic Olması

Istılâhen para olarak tanımlananları da dinar ve dirhem gibi paranın hükümlerine tabi kılan görüşe göre, kripto paralardan, insanlar arasında bir değer ölçüsü ve hesap birimi görevi görenlerin para şeklinde kullanımına izin verilebilir.⁸⁶ Çalışmanın “istılâhen para” kısmında ifade edildiği gibi toplumun örfünde semen olarak kabul edilen misli mallar da para hükmüne tabidir. Buna göre bir şeyin para şeklinde kullanımı teamül haline dönüşmüş, onun para olduğuna dair genel bir uzlaşma oluşmuşsa onun da semen hükümlerine tabi olabileceğidir.⁸⁷ Bu görüşe göre kripto paralardan bu iki unsuru karşılayanlarda para vasfının olduğu kabul edilebilir. Endonezya Blossom Finance Şeriat Danışmanı Muhammed Ebu Bakar, bu görüşte olan fakihlerin, Bitcoin’in küresel borsalarda piyasa fiyatını yansıttığı kadarı ile değerli olduğu ve ödeme için kabul edilen yerlerde izin verilebileceği görüşündedir. Ebu Bakar’a göre kripto paranın, alternatif bir yatırım aracı veya ödeme aracı olarak yasa düzenleyicisinin sessiz kaldığı, yasal olarak kabul ettiği veya reddettiğine dair herhangi bir yasal düzenlemenin olmadığı yerlerde kullanıcıların risklerinin farkında olması şartı ile caiz olduğudur.⁸⁸ Müftü Faraz Adam da kriptonun kendisine ait içsel bir değeri olmadığı için “urûz” olarak tanımlanamayacağı ancak örfi semen veya istılâhen semen olarak kabul edilebileceği yönünde görüş belirtmiştir.⁸⁹ Bu görüş, genelde İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567)’nin, eğer fülûs nakit olarak insanlar arasında dolaşması râic hale gelirse hakikatte mutlak olarak nakit olmamakla beraber örfi göre semen hükümlerinin sabit olacağına dair ichtihadını da dayanak olarak gösterdikleri görülmektedir.⁹⁰ Bu örf, genel olabileceği gibi bir grup insan arasındaki yer, meslek, üyelik veya anlaşmanın bir sonucu da olabilir.⁹¹ Müftü Faraz Adam ve Abdul Kadir Barkatullah, parada merkezileşmenin gerekli olup olmadığını mezheplerin görüşleri bağlamında ele aldıktan sonra, kripto paralardan birisinin bir bölgede paranın fonksiyonlarını karşılayacak şekilde kullanılıyorsa onun paranın hükümlerine tabi olması konusunda İslâm’da yasaklayacak hiçbir şeyin olmadığını ifade ederler.⁹²

Bütün bu değerlendirmelerden yola çıkılırsa “Eşyada asıl olan ibâhadır” ilkesinden hareket eden fakihlerin, kripto paralardan paranın bütün işlevlerini yerine getirecek şekilde kullanımının örf haline gelenlerin, paranın hükümlerine tabi kılınabileceği görüşünde oldukları söylenebilir. ⁹³ Buna göre kripto paranın yasal hale dönüşebilmesi için öncelikle aranan ölçütün, para birimi olarak fonksiyonlarını yerine getirip getirmediğidir. Bu açıdan konu değerlendirildiğinde, kripto paralar arasında bu vasfı kazananlara ayrı bir hukuki statünün verilebileceği görülmektedir.

⁸⁶ Mufti Muhammad Abu-Bakar, “Shariah Analysis of Bitcoin, Cryptocurrency, and Blockchain” erişim: 03.Nisan.2022, <https://islamicbankers.files.wordpress.com/2019/02/2017-shariah-analysis-of-bitcoin-cryptocurrency-blockchain.pdf>, 16.

⁸⁷ Müftü Faraz Adam - Müftü Abdul Kadir Barkatulla, “Currency in Islamic law a Shari’ah Analysis of Bitcoin” , *Fintech in Islamic Finance Theory and Practice*, ed. Umar A. Oseni - S. Nazim Ali, (London: Routledge Taylor & Francis Group, 2019) 124

⁸⁸ Abu-Bakar, “Shariah Analysis of Bitcoin, Cryptocurrency, and Blockchain” , 19, 20.

⁸⁹ Mufti Faraz Adam, “Bitcoin: Shariah Compliant?”, Shariah Consultant Amanah Finance Consultancy Ltd, erişim: 18 Haziran 2022, <https://afinanceorg.files.wordpress.com/2017/08/research-paper-on-bitcoin-mufti-faraz-adam.pdf>, 45

⁹⁰ İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva’l-kübra’l-fıkhiyye*, (Kahire: Abdülhamid Ahmed Hanefî, ts.) 2/182.

⁹¹ Shariyah Review Bureau, “The Shariah factor in Cryptocurrencies and Tokens” *Shariah Advisor Licensed by The Central Bank of Bahrain*, erişim: 01.Haziran.2022, <https://afinanceorg.files.wordpress.com/2017/08/research-paper-on-bitcoin-mufti-faraz-adam.pdf> s.10.

⁹² Adam - Barkatulla, “Currency in Islamic law” , 129.

⁹³ Abu-Bakar, “Shariah Analysis of Bitcoin, Cryptocurrency, and Blockchain” , 16.

Sonuç:

Para, insanın en temel ihtiyaçlarını giderebilmesi için zorunlu olarak ortaya çıkan bir değişim aracıdır. İnsanlık paraya değişim aracı, değer saklama aracı ve hesap birimi özelliği ile bir işlev yüklemiştir. Bu işlevleri yerine getirmesi için ise insanların öncelikle paraya itimat ve güven duyması gerekir. Paranın metal döneminde içindeki altın ve gümüşün garantörü devlettir ve kâğıt paraya geçiş ile birlikte paranın üzerindeki nominal değerın güvencesi yine devlet olmuştur. Bu nedenle bugün merkeziyetsiz yapıda olan kripto paranın nominal değerinin güvencesinin kim olacağı veya böyle bir güvenceye gerek var mı sorusunu gündeme taşınmıştır. Bir şeyin para vasfı kazanmasında devletin rolü bu bağlamda değerlendirmeye açık bir konu olmuştur

İslam hukuku açısından devletin para darbı yetkisinin kaynağı mesâlih-i mürsele olduğu kabul edilmiştir. Delil ise Peygamberimizin ve Râşid halifelerin para basımını devletin tekeline almaları ile piyasada yaygın olarak kullanılan Bizans dinarı ve Sâsânî dirhemlerinin değişim aracı, hesap birimi olarak kullanımına devam edilmesidir. Bu dönemlerde yapılan sadece, haksızlık ve adaletsizliğe neden olmamak için parada objektifliği sağlamaya yönelik düzenlemeler olduğu görülmektedir. Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervân, para basımını İslâm toprakları içinde gerçekleştirerek para darbını da devletin görevleri içine alması ile para basmak devletin otoritesinin bir göstergesi haline dönüşmüştür. Bu dönemden sonra dinar ve dirhemlerde altın ve gümüş oranının güvencesi devlet olduğu gibi ayrıca mal olarak hiçbir değeri olmayan felslerin ve mağşûş paraların piyasa değerinin güvencesi de devlet olmuştur. Diğer taraftan ise fels ve mağşûş paraların semen hükümlerine tabi olması için piyasada râic olması, değişim aracı olarak kabulünün genel örf haline dönüşmesi, yani para vasfı taşıdığına dair toplumsal bir uzlaşının olması da para olarak piyasada kullanımının devamlılığı için gerekli görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında zaman madalyonun iki yüzü gibi bir tarafta devletin otoritesi diğer tarafta ise toplumda kullanımın râic hale gelmesi, bir şeyin paranın hükümlerine tabi olması için birbirini tamamlayan iki unsur gibi kabul edilmesini getirmiştir. Biri diğerinden çok da ayrı düşünülmemiştir. Bu tanımlama bugün ekonomistlerin, bir şeyin para olması için devletin çıkarması ve toplumun da onu para olarak kullanımını kabulü şeklinde iki unsuru birleştiren tanımlamalarına uygun olduğu görülmektedir.

Bugün için İslâm iktisadı ile ilgili akademik çalışmalarda, bir şeyin para vasfı kazanması için ya altın olması ya da onun değerini sabitleyecek altına dayanması veya her ikisi de olmazsa o zaman devletin otoritesinin paranın itibar ve güveni sağlamada şart olduğu görüşü klasik kaynaklardaki "hilkaten" ve "ıstılâhen" para ayırımına dayandığı söylenebilir. Yaratılıştan para olan altın ve gümüş, sarf ve semen olarak zekât hükümlerine tabi kılınacağı kabul edilmektedir. Buna karşılık ıstılâhen para kabul edilen, yani para olma vasfının güvencesi devlet ve toplumun onu para olarak kabul etmesine bağlı olan paralar da ise ribâ ile ilgili hükümlere tabi olması konusunda farklı görüş ve icthatlar vardır. Buna karşın aslında alışverişlerde iki tarafın razı olduğu mislî bir mal, semen hükümlerine tabidir. Fakat bu hüküm sadece sözleşmedeki tarafları bağlamaktadır. Bu nedenle toplumun genelinin değişim aracı olarak kullanmada örf haline dönüştürdüğü para ile sözleşmelerde bir tarafın nakit olarak karşılığı olacak olan semen arasında da bir ayırım yapıldığı görülmektedir.

Merkeziyetsiz yapısı ile kripto paralar, para darbında devletin rolünü tartışmaya açmıştır. İslâm hukukunda bu konularda yapılan akademik çalışmalarda, bir şeyin para olması için devletin onu darb etmesi veya meşruiyetini onaylaması gerektiği ile o şeyin para fonksiyonlarını gerçekleştirdiğine dair toplumsal bir uzlaş varsa onun da paranın hükümlerine tabi olması için yeterli olabileceği yönünde iki görüşün de yer aldığı görülmektedir. Aslında burada paranın değişim aracı ve hesap birimi olduğuna dair güven ve itimatı ne sağlayacağı ve insanların ondan zarar görmemesi, aldanıp aldatmaması için nasıl bir politikanın oluşturabileceği önemli olmaktadır. Bu nedenle kripto paraya, arkasında devlet otoritesi olmadığı için cevaz vermeyen fetvalar genelde konuyu yasal olarak denetlenebilen bir alan olmayacağı için sadece bir tarafın zararı yükleneceği,

haksız kazancın, sebepsiz zenginleşmenin oluşabileceği yönünden konuyu değerlendirerek, mefseleti gidermenin maslahatı elde etmeden evlâ olduğu şeklindeki genel ilkedden hareket ettikleri söylenebilir.

Para, toplumun genel maslahatını ilgilendiren bir konudur. Fakihler piyasada para düzeni bozulursa toplumsal düzenin bozulacağı, haksızlıkların ortaya çıkacağı tespitinde bulunarak parayı çıkartma yetkisinin kime ait olacağını belirlemenin toplumun maslahatına dayalı bir konu olarak görmüşlerdir. Bu nedenle devlet toplumun genelinin maslahatını gözeteneğinden dolayı para darbu devletin yetkisinde kabul edilmiştir. Burada para darbının devlete verilmesindeki hukuki gerekçe, adalet, dürüstlük, hakkaniyet, kimsenin hakkının yenmediği, bir kayıp meydana gelse bile bir tarafın tamamen bu zararı yüklenmediği bir para politikasını var kılabilme. Parayı yasal olarak düzenleyen ve denetleyen devlet olacağı için burada devlet otoritesi öne çıkmıştır. Yoksa bir şey değişim aracı, hesap birimi, değer biriktirme aracı şeklinde işlev görmesi konusunda toplumsal uzlaşma oluşur ve bu uzlaşmanın anlamı uzun bir süreç tedavülde kalarak genel örf'e dönüşürse o şeyin paranın hükümlerine tabi kılınabileceği de söylenebilir. Fakat burada gözden kaçmaması gereken önemli bir nokta, paranın güç ve otoriteyi de beraberinde getirdiği için bu alanda devlet aradan çıktığı zaman yasal olarak denetlenemeyen güç odaklarının para tekeli ele geçirme endişesidir. Bu endişe fakihlerin, hukukçuların ve ekonomistlerin genel kaygısını oluşturmaktadır. Bu nedenle burada uzlaşma, toplumun genel maslahatını korumak için bu alanın yasal olarak düzenlemeye olan ihtiyacıdır. Yasal alanı düzenleyici ve toplumun maslahatını koruyucusu olarak devlet otoritesi yer almaktadır. Fakat diğer taraftan paranın işlevlerini yerine getirdiğine dair toplumda genel bir uzlaşma olursa bu paranın İslâm hukukunda "ıstılâhen para" tanımı içinde değerlendirmeye açık bir konu olduğu da görülmektedir.

Kaynakça | References

- Abdullah, Adam " Classical Islamic Perspectives on Monetary Theory", *JKAU: Islamic Econ.*, 35/1, (January 2022), 3-22
- Abdurrahman Candan - Halil İbrahim Yaşlak, "Bitcoin Örneği Üzerinden Fıkıhın Kripto Paralara Bakış Açısı", İslâm İktisadında Para Bakırdan Dijitale, ed. Cem Korkut, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 257-292.
- Abu-Bakar, Mufti Muhammad, "Shariah Analysis of Bitcoin, Cryptocurrency, and Blockchain" erişim: 03.Nisan.2022, <https://islamicbankers.files.wordpress.com/2019/02/2017-shariah-analysis-of-bitcoin-crypto-currency-blockchain.pdf>, 1-21.
- Adam, Mufti Faraz, "Bitcoin: Shariah Compliant?", Shariah Consultant Amanah Finance Consultancy Ltd, erişim: 18 Haziran 2022, <https://afinanceorg.files.wordpress.com/2017/08/research-paper-on-bitcoin-mufti-faraz-adam.pdf>, 1-55.
- Akbaş, Adalet Canlı, Kripto Para Basımı ve Devlet Otoritesi, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık A.Ş.2021.
- Ali Haydar Efendi, Küçük, *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003/1423.
- Aliyu, Ahmed vd, "Review of Some Existing Shariah-Compliant Cryptocurrency", *Journal of Contemporary Islamic Studies*, 6/1 (June 2020) 22-43.
- Alkış, Alpaslan, "İslâm Hukukunda Faizin İletisi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/31, (Haziran 2018) 113-160.
- Alkin, Emre "Kripto Para - Blockchain - Anonimlik Para Piyasası", erişim: 15 Haziran 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=5AQiGtfouJw>.
- Alzubaidi, Ibrahim Bassam – Abdullah, Adam "Developing a Digital Currency from an Islamic Perspective: Case of Blockchain Technology" *International Business Research*, 10/ 11 (2017), 78-87.

- Artuk, İbrahim, "Fels", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 1995, 12 / 309-311.
- Bayındır, Abdulaziz, "Başlangıçtan Günümüze Kadar İslâm Toplumunda Madeni Paralar ve Kağıt Paralar", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.2 (Nisan 2000) 15-36.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd, *Fütûhu'l-büldân* Dimeşk: Vizerâtü's-Sekâfe, 1997.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn, *Keşşâfü'l-ıknâ' an (metn)i'l-İknâ'*, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1983/1403.
- Buti, Muhammed Tefik Ramazan, *el-Büyüü's-şai'a ve eseru davabiti'l-mebi' ala şer'iyyetiha*, Beyrut: Darü'l-Fikr, 2010/1431.
- Cem, Korkut, "İslâm İktisadında Para ve Para Politikası Uygulamaları", *İslâm İktisadında Para Bakırdan Dijitale I*, ed. Cem Korkut, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020, 1-27.
- Chapra, Muhammad Umer, "Monetary Management in an Islamic Economy", *Islamic Economic Studies*, 4/1, (December 1996), 3-21.
- Eagleton, Catherine - Williams, Jonathan, *Paranın Tarihi*, çev. Fadime Kahya, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- Ebû Ya'lâ, Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Halef el-Ferrâ' *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, nşr. Muhammed Hâmid el-Fıkı, Kahire: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2000/1421.
- el-Fetâva'l-Âlemgîriyye, i'dad Burhanpurlu Şeyh Nizam, Bulak: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1310.el-Mevsuatü'l-fikhiyye, (Kuveyt: Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslâmiyye, 2002/1423) 41/178.
- Erkoçoğlu, Fatih, "Abdûlmelik b. Mervân'ın Para Reformu", *İstem*, 4/8 (Aralık 2006), 171 – 186.
- Fatarib, Husnul - Sali, Meirison Alizar, "Cryptocurrency And Digital Money in Islamic Law: Is It Legal?" *Jurisdiction: Jurnal Hukum dan Syariah*, 11/2 (December 2020), 237-261.
- Gözübenli, Beşir, "İslâm Hukuk Kültüründe Para" , Para, Faiz ve İslâm Tartışmalı ilmi Toplantı 03.03.1984- 25-27.05.1984, haz.İsmail Kurt (İstanbul : Ensar Neşriyat - İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), 2015).85-132.
- Gündoğdu, Ahmet Suayb, a Modern Perspective of Islamic Economics And Finance, Bingley: Emerald Publishing Limited, 2019.
- Güven, Vedat - Şahinöz, Erkin, *Blokzincir Kripto Paralar Bitcoin Stoshi Dünyayı Değiştiriyor*, İstanbul: Kronik Kitap, 2021.
- Haddad, Heysem b. Cevad, "Hükmü't-taâmüli bi'l-Umlü'l-ilektroniyye'l-müşefferah:(el-Bitkovîn) ve Ahavêtühe", erişim: 18 Haziran 2022, الدرر السنية (dorar.net).
- Halil Sahillioğlu, "Dinar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 1994, 9/352 -355.
- Halil Sahillioğlu, "Dirhem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 1994, 9/268-371.
- Halil, Reyyan Tefik, *Nazariyyetü'n-nukûd fi'l-fikhi'l-İslamiyyi'l-mukâren*, Amman:Darü'l-Feth, 2014/1435.
- Haneef, Muhammad Aslam - Barakat, Emad Rafiq, "Must Money Be Limited to Only Gold and Silver? A Survey of Fiqhi Opinions and Some Implications" *Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, 19/ 1, (2006), 21-34.
- Hanif, Muhammad , "Developing a fair currency system", *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 12/3, (2020) 325-345.
- Harâşî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Alî, 'alâ Muhtaşarı Hâlîl, Bulak: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1617.

- Hasan Doğan, İslâm Hukuku Açısından Kripto Paralar ve Blockchain Teknolojisi, Ankara: Kadim Yayınları, 2021.
- Hasan Kayapınar, "Hanefî Mezhebinde Felslerin Parasal Niteliği ve Akitlere Etkisi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 25/1, (Haziran 2021), 265, 266
- Hasan, Zubair, "Money Creation and Control from Islamic Perspective" *Journal of Islamic Business and Management*, 1/1, (2011), 49-68.
- , "Ensuring Exchange Rate Stability: is Return to Gold (Dinar) Possible?", JKAU: Islamic Economics, 21/1 (January 2008), 1-21.
- Hatîb eş-Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, (Bayrut: Dârü'l-Ma'rife, 1997/1418) 2/34
- Hukuk Düzenlemeler ve Kamu İlişkileri Çalışma Grubu, *Blokzinciri Teknolojisi Terminoloji Çalışması*, İstanbul: Türkiye Bilişim Vakfı, 2019.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî, "Tenbîh'ür-rükûd alâ mesâil'in-nükûd", *Resâil-i İbn Abidîn*, İstanbul: y.y., 1319.
- İbn Hacer el-Heytemî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed es-Sa'dî, *el-Fetâva'l-kübra'l-fıkhiyye*, Kahire: Abdülhamid Ahmed Hanefi, ts., 2/186.
- İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî, *Mukaddime*, Beyrut: Dârü'l-Kalem 1981.
- Kal'aci, Muhammed Revvas. *el-Muamelatü'l-maliyyetü'l-muasıra fi dav'i'l-fıkhi ve's-şeria*. Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 2002/1423.
- Karacan, Ali İhsan - Karacan, Erişir. Kripto Varlıklar. İstanbul: Scala Yayıncılık, 2021.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedaiü's-sanai' fi tertibi's-şera'i'*. thk. Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdülmevcut, Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003/1424.
- Keleş, Ali, "İslâm'a Göre Para Politikası Kavramı" (Tarihi Bir Bakış ve Günümüzle Mukayese)", İLAM Araştırma Dergisi 2/2, (Temmuz-Aralık 1997), 105-130.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2006/1427.
- Makrîzî, Ebû Muhammed (Ebü'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed, "el-Nukud el-kadime ve'l-İslâmiye", çev. İbrahim Artuk, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, 17/67 (Temmuz 1953), 367-391.
- Mâverdü, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *Teshîlü'n-naẓar ve ta'cîlü'z-zafer*. Beyrut: Dârü'l en-Nahza el-Garbiyye, 1998.
- Mehmet Erkal, "Madenî Para, Banknot ve Kâğıt Para", Para, Faiz ve İslâm, 161-182
- Muhammed b. Hasan Şeybânî, bû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad. *el-Aşl*. nşr. Mehmet Boynukalın, Beyrut: Daru İbn Hazm, 2012/1433.
- Müfti Faraz Adam - Müfti Abdul Kadir Barkatulla, "Currency in Islamic law a Shari'ah Analysis of Bitcoin" , *Fintech in Islamic Finance Theory and Practice*, ed. Umar A. Oseni - S. Nazim Ali, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2019, 120-131.
- Neccâr, Abdülhadi Ali. *el-İslâm ve'l-iktisad*. Safât: el-Meclisü'l-Vatani li's-Sekafe ve'l-Fünun ve'l-Adab, 1983.
- Necmeddin Güney, "İslâm Hukukunda Para Kavramına Genel Bir Bakış", İslâm İktisadında Para, ed.Taha Eğri - Zeynep Hafsa Orhan, Ankara: İktisad Yayınları, 2020, 31-61
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *el-Mecmû' şerḥu'l-Mühezzeb*, Cidde: Mektebetü'l-İrşad, ts..
- , *Ravzatü't-ṭâlibîn ve 'umdetü'l-müttaḳîn*, Rıyad: Dârü Âlemi'l-Kütüb, 2003/1423.

- Özdemir, Mücahid – Orhan, Zeynep Hafsa - Burgazoğlu, Hüseyin, “ İslâm İktisad Perspektifinden Kripto Paralar: Tartışmalar ve Sunduğu Fırsatlar”, *İslâm İktisadında Para*, ed. Taha Eğri - Zeynep Hafsa Orhan, Ankara: İktisad Yayınları, 2020, 301-338.
- Özsoy, İsmail, “Faiz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 1995, 110-126.
- Pamuk, Şevket. *Osmanlı imparatorluğunda Paranın Tarihi*. 2. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994.
- Ruhaybânî, Mustafa b. Sa'd b. Abdeh es-Suyûtî, *Metâlibu uli'n-nuhâ fî şerhi Gâyeti'l-müntehâ*, Dimeşk:Kütübi'l-İslâmiyye, ts.
- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994/1415.
- Sebhânî, Abdülcebbar, “en-Nukûdü'l-İslâmiyye kemâ yenbeğî en tekûn”, *Mecelletü'l-İktisâdi'l-İslâmî*, 10 (1998), 3-38.
- Senami, Ömer b. Muhammed, *Nisabü'l-ih̄tisab*, thk. Merizen Saîd Merizen Asiri, Mekke: Mektebetu Talibi'l-Câmi, 1406/1986.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, *el-Mebsût*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts.
- Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî, *et-Ta'rîfât*, Kahire: Dârü'l-Fazile , ts.
- Shariyah Review Bureau, “The Shariah factor in Cryptocurrencies and Tokens” Shariah Advisor Licensed by The Central Bank of Bahrain, erişim: 01.Haziran.2022, <https://afinanceorg.files.wordpress.com/2017/08/research-paper-on-bitcoin-mufti-faraz-adam.pdf>
- Takiyyüddin İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî. *Mecmû'ü fetâvâ*. Medine: Vezaretü'ş-Şuuni'l-İslâmiyye ve'l-Evkaf ve'd-Da've ve'l-İrşad , 2004/1425.
- Türkmani, Adnan Hâlid. *es-Siyasetü'n-nakdiyye ve'l-masrafîyye fî'l-İslâm*. Amman: Müessesetü'r-Risâle, 1988.
- Uslu, Rifat, “İslâm Hukukunda Para Birimleri”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 25/1 (Nisan 2014), 28-38.
- Yaz, Dursun Ali. *Paranın yazılmamış Tarihi Antik Çağdan Geleceğe*. İstanbul: Timaş Yay. 2020.
- Zebîdî, Ebü'l-Abbâs Zeynüddîn (Şihâbüddîn) Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf eş-Şercî. *et-Tecrîdü'ş-şarîh li-eḥâdîsi'l-Câmi'i'ş-şahîh*. Mütercimi ve Şârihi, Şerh, Kamil Miras, 4.baskı, Ankara: Başkanlık Basımevi, 1978.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî. *Habâya'z-zevâyâ*. thk. Abdulkadir Abdullah el-Ânî, Kuveyt: Vizaretü'l-Evkaf ve'ş-Şuuni'l-İslâmiyye, 1986/1406.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfi el-Bârî. *Tebyînu'l-ḥakâ'ik fî şerhi Kenzi'd-dekâ'ik*. Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1314.
- Zühaylî, Vehbe. *el-Muamelatü'l-maliyyeti'l-muasıra*. Dımaşk: Darü'l-Fikr, 2016/1437.